

KARAMAN İL MERKEZİNDE YAŞAYAN SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNDE TORBA DOKUMALARI

Mustafa KONUK - Mustafa GENÇ*

ÖZ

Köklü bir geçmişe sahip olan Türk dokumaları yüzyıllardır kuşaktan kuşağa aktarılan önemli kültür varlıklarımızdan biridir. Dokumalar geçmişten günümüze kadar iki sebeple yapılmıştır. İlki işlevsellik ikincisi de estetik kaygıdır. Yörük hayatının önemli üretimlerinden olan düğümlü ve düğümsüz dokumalar olarak tarihsel süreçte değişerek ve gelişerek günümüze kadar gelmiştir.

Anadolu'da yaşayan Yörüklerin geçim kaynağı hayvancılıktır. Geçimlerini küçükbaş hayvancılıktan karşılayan Yörükler doğada hayvanları ile iç içe yaşamaktadırlar. Otlaklardan daha çok yararlanmak için göç geleneğini hayatlarında bir yaşam biçimi haline getirmişlerdir. Bu yaşamın gerekliliği olarak dokuma ürünleri de ihtiyaç duyulan eşyaların başında yer almaktadır. Hızlı değişim ve sanayileşme Yörük yaşamını da etkilemiştir.

Yörük hayatında vazgeçilmez olan geleneksel dokuma kültürü geniş kullanım alanları ile farklı teknikler kullanılarak üretilmesi, zengin yörük yaşamı içinde önemli bir yere sahiptir. Dokumanın tarihsel süreç içerisindeki yeri yaşam koşullarına ve bulunulan yere bağlı olarak değişim göstermektedir.

Bu çalışmada Karaman il merkezinde bulunan Sarıkeçili Yörüklerinin torba dokumaları incelenmiştir. Araştırmada dokuma ustalarıyla görüşülerek kullanılan teknikler, renkler, motifler ve

* Öğr.Gör.- Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü / Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
e- posta: mustafa-konukk@hotmail.com/ mustafagencart@gmail.com ORCID : 0000-0002-4865-915X/ 0000-0001-8702-538X
Makale Türü: Araştırma Makalesi / DOI: <https://doi.org/10.342.42/akmbaris.2021.152>
Makale Gönderim Tarihi: 09.02.2021 / Makale Kabul Tarihi: 18.06. 2021

malzemeler hakkında bilgiler alınmış ve bu yörede yaşayan insanların bu dokuma ve malzemelere verdikleri yöre isimleri araştırılmıştır. Bölgede bulunan torba dokumalar kapsamlı olarak incelenmiştir. Her geçen gün bu kültür ve ürünlerinin yok olmaya başlaması bu çalışmayı gerekli kılmıştır. Bulgular ve yorumlar belgelenecek gelecek nesillere aktarmada kaynak oluşturarak literatüre kazandırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sarıkeçili Yörük, Dokuma, Karaman, Motif, Torba.*

ABSTRACT

BAG WEAVING IN SARIKECILİ YORUKS LIVING IN KARAMAN CITY CENTER

Turkish weaving is one of our important cultural assets which have a long history, have been passed down from generation to generation for centuries. Weavings were made from past to present for two reasons. The first is functionality and the second is aesthetic solicitude. Knotted and knotless weavings, one of the important productions of Yorum life which has come to the present day by changing and developing in the historical process.

The livelihood of Yoruks living in Anatolia is animal husbandry. Yoruks, who make their living from small cattle husbandry, live together with their animals in nature. They have made the migration tradition way of life in their lives to make more use of pastures. As a necessity of this life, woven products are among the items that are needed. Industrialization and acute change also affected the life of Yorum.

The traditional weaving culture, which is indispensable in the life of the nomad, has an important place in the rich nomad life, with its wide range of uses and using different techniques. The place of the weaving in the historical process varies depending on the living conditions and the location.

In this study bag weaving of Sarıkeçili Yoruks located in the center of Karaman has been examined. In the research, information was obtained about the techniques, colours, motifs and materials used by interviewing weaving masters and the local names that the people living in this region gave to these fabrics and materials were researched. Bag weaving in the region have been examined extensively. The disappearance of this culture and its products day by day made this study necessary. Findings and comments documented which is aimed to bring it to the literature by creating a resource for passing it on to future generations.

Keywords: *Sarıkeçili Yorum, Weaving, Karaman, Motif, Bag.*

1. GİRİŞ

Yörüklerin geçim kaynakları küçükbaş hayvancılıktır. Hayvanlarına daha iyi otlak bulabilmeleri için daima hareket halinde yaşarlar. Bu durum Yörüklerin sürekli olarak göç etmesini zorunluluk ve bu süreci de gelenek haline getirmiştir. Teknolojinin ve sanayi devriminin hayatımıza girmesi sonucunda Yörük yaşamları da bu durumdan etkilenmiştir. Bu etkilenme ilk olarak taşınma esnasında kullandıkları bineklerde ortaya çıkmıştır. Bu durum zamanla hayatlarında kullandıkları bütün malzemelere etki yapmıştır.

Yörüklerin hayatında vazgeçilmez olan deve ile göçlerin yerini traktörler ve kamyonlar almıştır. Bu durum, yeni bir yaşam biçimini de ortaya çıkarmıştır. Göçün yük kısmının çekimi develer üzerindeki çuvallar ve heybeler ile olmuştur. Bu nedenle dokumalar Yörüklerin kullandıkları eşyaların başında gel-

mektedir.¹ “Ya okuyup duracan, ya dokuyup duracan.” Yörük Atasözüne istinaden Yörükler dokumayı, önemli bir ihtiyaç malzemesi olarak değerlendirmektedirler. Eğitim alma fırsatları olmamış, Yörük kızlarının meydana getirdikleri dokumalar yükte hafiftir ama göç çuvallarını dolduracak kadar yüklüdürler. Eşyalar ihtiyaca göre gelişmişlerdir. Dokuma öncelikli olarak ihtiyaç malzemesidir. Bunlar; Alaçuvallı, kıl çuval, un çuvalı, torba, çul, somat, seccade ve heybe olarak görülür.²

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada 2019-2020 yılları arasında Karaman İl merkezinde yaşayan önceden tespit edilmiş Sarıkeçili aşiretine mensup ailelerde bulunan dokumalar alan araştırması ile tespit edilerek, elde edilen veriler kullanılmıştır. Yörük dokumalarından olan torba (çanta) dokumalarının genel özelliklerinin tespiti ve dokumalar hakkında bilgi envanterlerinin oluşturulması, çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Karaman’ın dokuma kültürü zenginliği diğer illere göre, sahip olduğu coğrafi konumu ile açıklanabilir. Bu topraklar göç yolları üzerinde bulunan nadir yerleşim yerlerinden birisidir. Dokumaların farklı teknikleri ve kompozisyon özelliklerinin zenginliğinden dolayı araştırılması amaçlanmıştır.

Elde edilen bilgi ve veriler doğrultusunda yörede dokumanın çok zengin örnekleri tespit edilmiştir. Farklı özelliklere sahip 24 adet dokuma torba (çanta) tespit edilmiştir. Bir kısmı birbiri ile benzerlik gösterdiği için çalışmaya sadece 10 adet torba örneği dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan Karaman il merkezde torba dokumanın yanında yer yaygısı, çadır, heybe, sofrası gibi dokuma örneklerine de Sarıkeçili Yörük ailelerin evlerinde rastlanmaktadır. Araştırmada önceden aileler ile telefonda görüşülerek belirtilen zamanda karşılıklı görüşme yöntemi kullanılmış ve dokumalar, ayrıntılı fotoğraflar çekilerek belgelenmiştir. Dokuma hakkında bilgi alınan kişiler, kaynak kişi olarak gösterilmiştir. Elde edilen veriler gözlem fişleri ile ayrıntılı olarak verilerle, dokuma sıklıkları dikkate alınarak çizimleri yapılmıştır. Bu çalışmada kullanılmak üzere ulaşılan belge ve bulgular Sarıkeçili Yörükler ile görüşme sonucunda elde edilmiş verilerden oluşmaktadır.

3. KARAMAN VE SARIKEÇİLİ TORBA DOKUMALARI HAKKINDA GENEL BİLGİ

Karaman ve çevresinin coğrafi olarak küçükbaş hayvancılık için uygun bir iklime sahiptir. Karaman İlının bu konumu Akdeniz ve İç Anadolu Bölgesinin bağlantı noktası olması açısından çeşitli bitki örtüsü, yaşam alanı genişliği ve daha birçok olumlu etken kültürel ve dokuma sanatı açısından önemli sayılabilir.

Yakın tarihe kadar torbalar, Yörük hayatının önemli dokumalarındandı. Günümüzde yaygın olarak kullanılmaya başlayan çantaların yerine torbalar kullanılmaktaydı. Torbalar; bereket (ekmek) torbası, damat torbası, çobanın ya da çiftçinin azık torbası, tuz torbası ya da el işi torbası olarak adlandırılmışlardır. İçinde gıda maddesi taşıyan torbalar çoğunlukla yünden yapılmışlardır. Bu torbalar basit süslemeli olduğu gibi zengin yarıklar ile de bezelen örnekleri mevcuttur. Bu dokumaların arka yüzleri düz dokunduğu gibi ön yüzleri zengin motifler ile bezenerek dokunurlar.

Torbalar genellikle küçük ebatta tek parça halinde olan taşıma eşyasıdır. Torba, çoğunlukla heybenin kullanıldığı yerlerde sadece azık taşımak ve tuz koymak için ya da çadırın içinin süslenmesinde kullanılır.³

1 Ayşegül Koyuncu Okca, Mustafa Genç, “Yörük Göçlerinde Deve”, *Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 58 (2017), s.228.

2 Öznur Aydın, “Gazipaşa (Zili-Cicim-Sumak) Heybe Torba ve Çuval Dokumaları”, *Ariş Dergisi*, 6 (2011), s.22.

3 Kaynak kişi Ali Atar’dan alınan bilgilere göre (03.09.2019).

Torba sapsarı elde, birden fazla iplik grubu ile tek renk ya da birden fazla renk ve farklı teknikler ile örülür. Çadırda tuz torbası, kaşık torbası, iğlik (bir çeşit dikiş torbası) gibi amaçlarına göre değişik ölçülerde torbalar bulunur.⁴ Konar-göçer Yörük yaşamın bir ürünü olan dokuma azık torbaları, günlük yaşam da son derece kullanışlıdır. Yörüklerin kullandığı azık torbaları gelenekten uzaklaşmamış, atkısı, çözgüsü, elde kirmanla eğrilmiş, bükülmüş yün malzeme, motifler ise yöresel özellikleri ve anlamları olan özgün nakışlardır. Yörükler yerine göre torbaları tuz torbası, kaşık torbası gibi torbalar olarak da kullanırlar. Değişmekle beraber bu torbaların ebatları azık torbasına göre daha dardır.

Sarıkeçili Yörüklerinin torbaları ıstarda kadınlar tarafından yaylada veya kışlakta dokunmuştur (Fotoğraf 4). Kullanılan malzemeleri kıl ve yündür. Dokumalarda çözgüde ve atklarda kıl kullanılması dokumanın sağlamlığı arttıran olumlu bir uygulamadır.

Çobanın boynuna veya omzuna rahatça asabildiği azık torbasının boyutları 22X30 cm, 25X40 cm, 35X50 cm. veya 45X55 cm. arasında değişir. Torbalar Yörük kültüründe en çok karşılaşılan dokumalar arasında olup bu örneklerle bütün Yörük topluluklarında rastlamak mümkün olmaktadır.⁵ Dokumalarda azık torbalarının yan kısımlarına örgülü püsküllerin yapıldığı görülür (Fotoğraf 26). Genellikle bu tür süslemeler Yörük kızlarının çeyizi için dokuduğu torbalarda görülür. Her Yörük kızının çeyizinde birkaç azık torbası, heybe, tuz ve kaşık torbası bulunur. Söz konusu dokumaların ipleri yün, motifleri özgün, boyları ise doğal boyadır. Yine torbaların ağız kısmındaki karşılıklı iki köşesine boyna asılması için elde örülmüş sağlam ipler bağlanarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 5-14-17-23-26).

Yörük torba dokumalarında uyumlu renklerin oluşturduğu bir kompozisyon bulunur. Azık torbalarının üzerinde kullanılan motifler yöreden yöreye değişiklik göstermektedirler.

Toplumsal değişimin Yörük hayatını da etkilemesi sonucu, torbaların günlük hayatta kullanımı yavaş yavaş azalmıştır. Bugün Yörüklerin dokuduğu torbaları ya merkezlerde bulunan müzelerde ya da özel koleksiyonlarda görmek mümkün olmaktadır.

Anadolu'da göçebelik yaşam biçiminin son temsilcileri olan Sarıkeçili Yörükleri yaşam şekilleri olarak en fazla geleneksel zenginlik barındıran topluluk özelliği taşımaktadır. Bu göçer toplulukların çok yakın tarihlerde tamamen yerleşik hayata geçeceği tahmin edilmektedir. (Fotoğraf 1).

3.1. Karaman Tarihi

Karaman kentinin ilk kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber yapılan arkeolojik kazılar neticesinde, önemli bir yerleşim bölgesi, ticaret ve kültür merkezi olduğuna dair belgeler bulunmuştur. Karaman ve çevresinin MÖ.8000 yıllarında yerleşik iskana sahip olduğu ortaya konulmuştur. İlk olarak, Hititler zamanında bir askeri ve ticaret merkezi olmuş daha sonra Firigya ve Lidya'lıların egemenliğine geçmiştir.⁶

Karamanoğulları Anadolu Selçuklu Devletinin zayıflamasından ve yıkılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan edip Karamanoğlu Devletini kurmuşlardır. Karamanoğulları Oğuz'ların Salur boyuna mensuptur. Şehir Klasik dönemlerde Larende olarak bilinir. Karamanoğlu Mehmetbey Konya civarında Moğollarla yaptığı savaşı kazanarak Konya'yı Moğol işgalinden kurtarmış ve Karamanoğlu Devletinin başkenti yapmıştır.⁷

4 Şerife Atlıhan, "Batı Anadolu'da Yaşayan Yörüklerde Heybe ve Torba Dokumalar", *Erdem Halı Özel Sayısı*, I (1999), s.37.

5 Meral Akan, "Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği", *Kalemişi Dergisi*, 7 (2016), s.43.

6 *Karaman Tarihi*, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

7 Nafi Çağlar, *Kızık Boyu Türkiye Kızıkları*, Yalın Yayıncılık, Cilt 2, (2017), s.326.

3.2. Sarıkeçili Yörükleri ve Göç Hayatı

Karaman'da yaşayan Yörüklerin yaşamının bir parçası haline gelmiş dokumalar günümüzde az da olsa dokunmaktadır. Geçmişten bugüne üretilen ve günlük yaşam içerisinde kullanımı devam eden dokumaların, teknik olarak ve desen kompozisyonları olarak zengin bir yapıya sahip oldukları görülür. Günlük hayatta kullandıkları dokuma ürünlerinden olan torba (çanta) bunların kullanım alanları üzerinde durulmuş, günümüz değişimleri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Kökenleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla beraber Sarıkeçili Yörüklerinin, Oğuzların Bozok Kolunun Kayı boyundan geldikleri araştırmacılarca kabul edilmektedir.⁸ Yapı olarak göçebe kültüründe çobanlık grubuna girmektedirler. Sarıkeçili Yörükleri yaşamlarını sürekli olarak çadırlarda geçirmekte olup, kışın adına manar denilen geçici ve daha sağlam yapılarda kışlarlardı. Özellikle Yörükler için en önemli el sanatlarından olan dokumalar Yörük hayatının her evresinde olduğu görülmektedir.⁹

Anadolu'yu XI. yüzyıldan sonra mekân tutmaya başlayan Türkmen ailelerinin kendi gruplarına ait belirlediği geleneksel yaşam kültürü içerisinde konar-göçer olarak yaşamış daha sonra iskân edilerek yerleşik olarak günümüze kadar gelmişlerdir.¹⁰

Tarihsel süreçte insanoğlunun en temel sorunlarından birisi olan göç, literatürde ekonomik, siyasi, çevre veya bireysel sebeplere bağlı olarak bir noktadan başka bir yere yapılan bir süreliğine uzun ya da kısa süreli yerleşme amacı ile gerçekleşen yer değişme hareketi olarak tanımlanmaktadır.¹¹

Tamamen yerleşik hayata geçmeden önce yaylak ve kışlak hayatı sürdüren Yörüklerin hayatında en önemli unsurlar arasında yaylacılık, yayla da çadır hayatı ve hayvan yetiştiriciliği en başta gelmektedir. Yaylacılık bir yaşam yeri olmasının dışında Yörükler için bütün ihtiyaçlarını karşılayabildikleri geçici yurt edindikleri yerler olarak bilinirdi.¹²

Bazı kaynaklarda farklı tanımlamalar yapılsa da Yörük; yaylak-kışlak hayatı sürdüren, geçimleri hayvancılığa bağlı küçükbaş hayvancılıkla uğraşan, kendine has kültürleri ve sanatları olan topluluklardır.¹³ Bu yaşamın ve göç sisteminin olması, çeşitli kullanım eşyalarının şekillenmesinde önemli faktör olmuştur.

Yörük yaşam biçimi doğanın tam içinde hayvan ve insan arasındaki ilişki ile şekillenmiş ancak yazılı olmayan kuralların uygulandığı ilişkilerin oluşturduğu bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Temel geçim kaynakları hayvancılık olan Yörüklerin de kendilerine göre bir kültür ve medeniyetleri vardı.¹⁴

Göç sırasında yolculuk için en seçkin giysiler giyilir, develer süslenir, göçmekte olan aşiretin ihtişamı gözler önüne serilirdi. Yörüklerin mevsimlere göre farklı çadır konumları vardı. Göç zamanlarını hava şartları belirlerdi. Göç sırasında bütün yükü develer çekerdi¹⁵. Hazırlama işleri de develerin durumuna

8 Hilmi Dulkadir, İçel'de Son Yörükler *Sarıkeçililer*, İçel Valiliği Yayınları-3, 1997, s. 23.

9 Aslı Bali, "Erdemli Yörük Kadınlarında El Dokumacılığı ve Bu Geleneğin Turizme Kazandırılması", *Motif Akademi Halkbilimi*, 24 (2018), s. 59-72.

10 Mustafa Genç, "Mut'un Hacıahmetli Köyü'nde Düz Dokuma Yayı Örneklere Yörük Dokumaları", *Aylık Dekorasyon ve Sanat*, 80 (1999), s. 146-151.

11 Naci Önal ve Aysun Dursun, "Muğla'da Konargöçer Yaşam ve Yaylacılık Geleneğinin İzleri", *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu*, Muğla, 2012.

12 Kaynak kişi Meryem Gök'den alınan bilgilere göre (14.09.2019).

13 Mehmet Eröz, *Yörükler*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991, s. 23

14 Bahattin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş, I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.

15 Kaynak kişi Meryem Gök'den alınan bilgilere göre (08.03.2020).

göre yapılırdı. Havut adı verilen deve semerleri hazırlanırdı. Bunu destekleyen diğer malzemeler cicim tekniğinde dokunmuş yörelere göre farklı isimler alan dokuma türleri olmuştur. Bunların malzemesi çözüde keçi kılı ve desenlerde kullanılan renkli koyun yününden yapılmış ipelemdir (Fotoğraf 2-3).

Göç esnasında develer üzerinde bulunan yükler çuvallar ile taşınırlardı. Taşınacak bütün eşyalar da dokuma çuvallar kullanılırdı. Yörük kadınının en önemli uğraşları arasında yer alan, dokumalarını yaylada da yapabilmeleri için, ıstar parçaları eşyaların arasına yüklenirdi¹⁶. Aile de bulunan bütün genç kızlar ve gelinler mutlaka dokuma yapmayı bilir ve ihtiyaç durumuna göre dokuma yaparlardı. Deve kervanını takip eden Yörük kadınları ellerinde kirmanlar ile yün eğirirlerdi. Bunu bir gayret içinde yaparlardı. Bu eğirdikleri yünleri de dokumalarda kullanırlardı.¹⁷

3.3. Sarıkeçili Yörüklerinde Dokuma Geleneği

Sarıkeçili Yörükleri zengin bir dokuma geleneğine sahiptirler. Yörüklerde her bir dokuma örneği ayrı bir değer ve öneme sahiptir. Yörükler doğadan aldıkları ilham ile ve doğadan elde ettikleri malzemeler ile meydana getirdikleri değerleri her aşamada kullanmış ve değerlendirmişlerdir.

Korunma, saklama ve taşıma için kendi yaptıkları malzemeleri kullanmışlardır. Kendi hayvanlarından elde ettikleri malzemeler ile çeyizlik olarak kullanacakları dokumaları da yapmışlardır.¹⁸

Yörüklerinin geleneklerini, hayata bakışlarını, dünyayı algılayışlarını, yaşadıkları coğrafyanın, sahip oldukları tarihî dokunun özelliklerini yansıtmaları bağlamında çok değerlidir. Kadınlar bu dokuma ürünlerinde beğenilerinin yansımaları olan, çok çeşitli motifler kullanmışlardır.¹⁹

Fotoğraf 1: Keçi Yayılımı (Mustafa Konuk arşivinden, Karadağ, Karaman 2019)

16 Kaynak kişi Kezban Bacak'dan alınan bilgilere göre (16.08.2019).

17 Kaynak kişi Kezban Soydoğan'dan alınan bilgilere göre (18.09.2019).

18 Ahmet, Yüncü, *Kayı Boyundan Sarıkeçili Yörükleri*. Isparta: 103, 1998.

19 Kaynak kişi Şerife Uysal'dan alınan bilgilere göre (03.07.2019).

Fotoğraf 2: Koyun Kırkımı (İbrahim Koç arşivinden, 2019)

Fotoğraf 3: Keçi Kırkımı (Mustafa Konuk arşivinden, 2019 Karaman)

Fotoğraf 4: Istar Tezgahında Dokuma (Emrah Karadayı arşivinden, 2020)

Dokumaların tüm aşamaları Yörük kadınları tarafından yapılır. Kırkımı yapılan kıl ve yünler temizlenerek taranır ve kirmen ile eğrilir ve çıkırıkta bükülerek dokumaya hazır hale getirilir. Dokuma da kullanılan ipler doğal malzemeler ile renklendirilir.²⁰ Dokuma kilimleri göç sırasında, eşyaların muhafazasında veya çeyiz taşınırken yüklerin en üstüne örtü olarak sarılan özel genellikle zengin ve göz alıcı renklerin kullanıldığı dokumalardır. Karaman da Sarıkeçili Yörük dokumalarda kırmızı, siyah, gri, beyaz, turuncu, yeşil, mavi, pembe, sarı, bordo, kahverengi, krem ve açık yeşil renkler kullanılmıştır. Çoğunluğu desenli dokumalardan oluşur. Dokumalarda ölçü standartları olmaz. Ancak genellikle dikdörtgen formda dokunmuşlardır. Dokumlarda kompozisyonu ana motif ve bu motifi destekleyen küçük motiflerden oluşur.

20 Kaynak kişi Müslüme Yağal'dan alınan bilgilere göre (08.08.2019).

3.4. Araştırma Kapsamına Alınan Torbalar

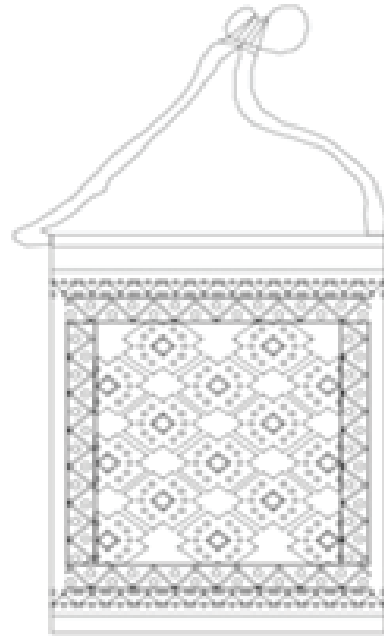
Örnek 1.

Fotoğraf 5-6: Dokumanın Ön Yüzü ve Arkası (Mustafa Konuk arşivinden, 2019 Karaman)

Fotoğraf 7: Detay

Çizim 1:

Bilgi Fişi

1. Örnek No : 1
2. İnceleme Tarihi : 16.08.2019
3. Bulunduğu Yer : Kezban Bacak
4. Bulunduğu Adres : Çamlık, Karaman
5. Kullanım Yeri : Çadır içinde küçük eşyaları koymak için kullanılmakta
6. Onarın Durumu : Görmemiştir
7. Ayrıntılı Tanım : -
- a. Tür : Çanta (Torba)
- b. Boyutları : 27X38 cm
- c. Kullanılan Teknikler : Cicim-Kilim Tekniği
- d. Kullanılan Malzeme : Yün
- e. Kullanılan Motifler : Su Yolu (akıtma), Kaz İzi (ayak), Damla (benek) ve Kelebek (kanat).
- f. Kullanılan Renkler : Sarı, turuncu, beyaz, gri, yeşil, bordo ve siyah.
- g. Kompozisyon : Kelebekli torba olarak bilinir. Dokumanın başlangıç ve bitiş kompozisyonu kaz izi motifi ile bezenmiştir. Zeminin etrafı su yolu motifi ile çevrenmiş olup, ortada kelebek motifi eğri açı oluşturarak kompozisyonu oluşturmaktadır.

Örnek 2.

Fotoğraf 8-9: Dokumanın Ön Yüzü ve Arkası (Mustafa Konuk arşivinden, 2019 Karaman)

Fotoğraf 10: Detay

Çizim 2:

Bilgi Fişi

1. Örnek No	: 2
2. İnceleme Tarihi	: 16.08.2019
3. Bulunduğu Yer	: Kezban Bacak
4. Bulunduğu Adres	: Çamlık, Karaman
5. Kullanım Yeri	: Çadır içinde kaşıklık olarak kullanılmakta
6. Onarın Durumu	: Görmemiştir
7. Ayrıntılı Tanım	: -
a. Tür	: Çanta (Torba)
b. Boyutları	: 26X43 cm
c. Kullanılan Teknikler	: Cicim Tekniği
d. Kullanılan Malzeme	: Yün
e. Kullanılan Motifler	: Göz (çapraz), Kaz İzi (akıtma), Damla (benek), Su Yolu (akıtma), Kare.
f. Kullanılan Renkler	: Yeşil, pembe, sarı, mavi, açık yeşil, kırmızı.
g. Kompozisyon	: Dokumanın başlangıç ve bitiş kısımları önce su yolu motifi daha sonra göz motiflerin farklı renklerde sıralanması ile oluştuğu görülmektedir. Ortada bulunan kare motifini sınırlayan damla ve onun etrafını saran iz motifleri kompozisyonu oluşturmaktadır.

Örnek 3.

Fotoğraf 11-12: Dokumanın Ön Yüzü ve Arkası (Mustafa Konuk arşivinden, 2019 Karaman)

Fotoğraf 13: Detay

Çizim 3:

Bilgi Fişi

1. Örnek No : 3
2. İnceleme Tarihi : 03.09.2019
3. Bulunduğu Yer : Ali Atar
4. Bulunduğu Adres : Karadağ, Karaman
5. Kullanım Yeri : Şimdi duvarda dekor olarak kullanılmaktadır.
6. Onarın Durumu : Görmemiştir
7. Ayrıntılı Tanım :-

- a. Tür : Çanta (Torba)
- b. Boyutları : 35X37 cm
- c. Kullanılan Teknikler : Kilim Tekniği
- d. Kullanılan Malzeme : Yün
- e. Kullanılan Motifler : Yıldız, Muska (nazarlık), Damla (benek).
- f. Kullanılan Renkler : Bordo, beyaz, gri, kırmızı, yeşil, siyah.
- g. Kompozisyon : Çiğnaklı çanta modeli olarak bilinir. Dokumanın başlangıç ve bitiş noktalarında muska motifleri sıralı olarak bulunur. Yıldız motifi merkeze doğru daralarak farklı renklerde zeminler ile kompozisyonu oluşturmaktadır.

Örnek 4.

Fotoğraf 14-15: Dokumanın Ön Yüzü ve Arkası (Mustafa Konuk arşivinden, 2019 Karaman)

Fotoğraf 16: Detay

Çizim 4:

Bilgi Fişi

1. Örnek No : 4
2. İnceleme Tarihi : 03.07.2019
3. Bulunduğu Yer : Şerife Uysal
4. Bulunduğu Adres : Kisecik Mahallesi, Karaman
5. Kullanım Yeri : El İşlerini taşımakta kullanılmaktadır.
6. Onarın Durumu : Görmemiştir
7. Ayrıntılı Tanım : -
 - a. Tür : Çanta (Torba)
 - b. Boyutları : 32X36 cm
 - c. Kullanılan Teknikler : Cicim Tekniği
 - d. Kullanılan Malzeme : Yün
 - e. Kullanılan Motifler : Kaz İzi (ayak), Çengel (kanca), Göz (çapraz) ve Damla (benek).
 - f. Kullanılan Renkler : Kırmızı, beyaz, siyah, turuncu, yeşil, gri, pembe.
 - g. Kompozisyon : Gözlü çanta modeli olarak Yörükler tarafından adlandırılır. Dokumanın başlangıç ve bitiş noktalarında farklı renklerde sıralanmış çengel ve kaz izi motiflerinin sıralanması ile oluşmaktadır. Beyaz renk ile sınırlandırılmış farklı renklerde verev olarak göz motifleri, dokumanın genel kompozisyonunu oluşturmaktadır.

Örnek 5.

Fotoğraf 17-18: Dokumanın Ön Yüzü ve Arkası (Mustafa Konuk arşivinden, 2019 Karaman)

Fotoğraf 19: Detay

Çizim 5:

Bilgi Fişi

1. Örnek No	: 5
2. İnceleme Tarihi	: 08.08.2019
3. Bulunduğu Yer	: Müslüme Yağal
4. Bulunduğu Adres	: Esentepe Mahallesi, Karaman
5. Kullanım Yeri	: El İşlerini taşımak için kullanılmaktadır.
6. Onarın Durumu	: Görmemiştir
7. Ayrıntılı Tanım	: -
a. Tür	: Çanta (Torba)

- b. Boyutları** : 42X58 cm
- c. Kullanılan Teknikler** : Cicim Tekniği
- d. Kullanılan Malzeme** : Yün-Pamuk
- e. Kullanılan Motifler** : Koç Boynuzu (erkek), Çengel (kanca), Pıtrak (buturak) ve Göz (çapraz).
- f. Kullanılan Renkler** : Bordo, beyaz, yeşil, mavi, pembe ve turuncu.
- g. Kompozisyon** : Kırıklı çanta modeli olarak isimlendirilmektedir. İki yönü de motifli bir dokumadır. Çengel motiflerin farklı renklerde sıralanması genel kompozisyonu oluşturmaktadır. Çengeller ortada bulunan pıtrak motifinin sınırlarını belirlemektedir. Çengeller koç boynuzu ile kesilerek devamlılık hissi uyandırmaktadır.

Örnek 6.

Fotoğraf 20-21: Dokumanın Ön Yüzü ve Arkası (Mustafa Konuk arşivinden, 2020 Karaman)

Fotoğraf 22: Detay

Çizim 6:

Bilgi Fişi

1. Örnek No : 6
2. İnceleme Tarihi : 08.03.2020
3. Bulunduğu Yer : Meryem Gök
4. Bulunduğu Adres : Sarı Evler, Karaman
5. Kullanım Yeri : Dekor olarak kullanılmaktadır.
6. Onarın Durumu : Görmemiştir
7. Ayrıntılı Tanım : -
- a. Tür : Çanta (Torba)
- b. Boyutları : 30X36 cm
- c. Kullanılan Teknikler : Zili-Cicim Tekniği
- d. Kullanılan Malzeme : Yün
- e. Kullanılan Motifler : Çapraz, Çengel (kanca), Ok, Z Motif, Kelebek (kanat) ve Damla (benek).
- f. Kullanılan Renkler : Yeşil, siyah, turuncu, mavi, pembe, bordo ve beyaz.
- g. Kompozisyon : Oklu torba olarak bilinir. Kompozisyonun dört köşesinde çapraz motifleri bulunmaktadır. Farklı renklerden oluşan Z motifleri orta zeminde bulunan ok motiflerini sınırlandırmaktadırlar. Dokumanın ortasında merkezi motif olarak kelebek yanışı vardır.

Örnek 7.

Fotoğraf 23-24: Dokumanın Ön Yüzü ve Arkası (Mustafa Konuk arşivinden, 2019 Karaman)

Fotoğraf 25: Detay

Çizim 7:

Bilgi Fişi

1. Örnek No	: 7
2. İnceleme Tarihi	: 14.09.2019
3. Bulunduğu Yer	: Meryem Kola
4. Bulundurma Adres	: Yunuskent Mahallesi, Karaman
5. Kullanım Yeri	: Duvar da dekor olarak kullanılmaktadır.
6. Onarın Durumu	: Görmemiştir
7. Ayrıntılı Tanım	: -
a. Tür	: Çanta (Torba)
b. Boyutları	: 34X31 cm
c. Kullanılan Teknikler	: Cicim Tekniği
d. Kullanılan Malzeme	: Yün-Kıl
e. Kullanılan Motifler	: Kedi İzi, Pıtrak (buturak), Muska (nazarlık) ve Damla (benek).
f. Kullanılan Renkler	: Sarı, yeşil, kırmızı, siyah.
g. Kompozisyon	: İzli çanta olarak isimlendirilmektedir. Bu torba dokumanın iki yönü de desenli olarak dokunmuştur. Dokumanın arka kısmı serme motifler ile bezenmiştir. Ana kompozisyonu oluşturan yanış kedi izi motifidir. Orta kısım direkler ile sınırlandırılarak desen kompozisyonu tamamlanmıştır.

Örnek 8.

Fotoğraf 26: Dokumanın Ön Yüzü (Mustafa Konuk arşivinden, 2020 Karaman)

Fotoğraf 27: Detay

Çizim 8:

Bilgi Fişi

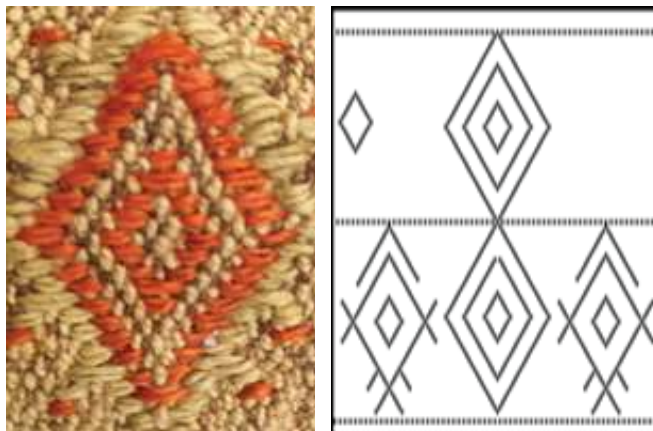
1. Örnek No	: 8
2. İnceleme Tarihi	: 26.08.2020
3. Bulunduğu Yer	: Ayşe Tiske
4. Bulunduğu Adres	: Elmaşehir Mahallesi, Karaman
5. Kullanım Yeri	: Duvarda dekor olarak kullanılmaktadır.
6. Onarın Durumu	: Görmemiştir
7. Ayrıntılı Tanım	: -
a. Tür	: Çanta (Torba)

- b. Boyutları** : 41X34 cm
- c. Kullanılan Teknikler** : Cicim Tekniği
- d. Kullanılan Malzeme** : Yün
- e. Kullanılan Motifler** : Kaz İzi (ayak), Koç Boynuzu (erkek), Çengel (kanca), Tarak ve Göz (çapraz).
- f. Kullanılan Renkler** : Beyaz, bordo, mavi, siyah ve yeşil.
- g. Kompozisyon** : Dokuma diğer dokumalardan farklı olarak yeni olan bir dokuma ürünüdür. Dokumanın etrafı tarak motifleri ile sınırlandırılmıştır. Dokuma boydan şeritlere ayrılarak oluşturulmuş olup, hâkim olan motif koç boynuzu motifidir. Başlangıç ve bitiş noktalarında aynı renkler ile sıralanmış çengel ve kaz izi motifleri bulunur.

Örnek 9.

Fotoğraf 28-29: Dokumanın Ön Yüzü ve Arkası (Mustafa Konuk arşivinden, 2019 Karaman)

Fotoğraf 30: Detay

Çizim 9:

Bilgi Fişi

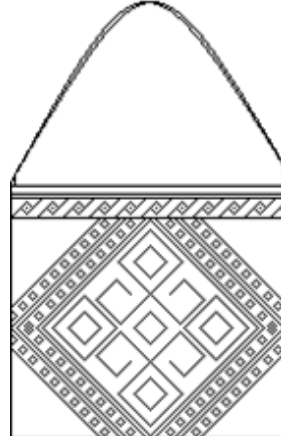
- 1. Örnek No** : 9
- 2. İnceleme Tarihi** : 14.09.2019
- 3. Bulunduğu Yer** : Meryem Kola
- 4. Bulunduğu Adres** : Yunuskent Mahallesi, Karaman
- 5. Kullanım Yeri** : Sandıkta muhafaza edilmekte
- 6. Onarın Durumu** : Kenar kısımları naylon iplikler ile sağlamlaştırılmıştır.
- 7. Ayrıntılı Tanım** : -
- a. Tür** : Çanta (Torba)
- b. Boyutları** : 26X37 cm
- c. Kullanılan Teknikler** : Cicim Tekniği
- d. Kullanılan Malzeme** : Yün
- e. Kullanılan Motifler** : Pıtrak (buturak), Göbek (orta alan), Göz (çapraz).
- f. Kullanılan Renkler** : Kırmızı, Pembe, Sarı, Kahverengi ve Turuncu.
- g. Kompozisyon** : Göbekli model olarak bilinir. Dokuma dikey olarak şeritlere ayrılmış bir kompozisyon şekline sahiptir. Hakim olan motif göbek motifidir. Dokumanın arkası motifsiz olup, dikey olarak farklı renkler ile şeritlere bölünmüştür. Dokuma kompozisyonunda bir sınırlandırılma olmayıp şeritler devamlılık olgusu vermektedirler.

Örnek 10.

Fotoğraf 31-32: Dokumanın Ön Yüzü ve Arkası (Mustafa Konuk arşivinden, 2019 Karaman)

Fotoğraf 33: Detay

Çizim 10:

Bilgi Fişi

1. Örnek No : 10
2. İnceleme Tarihi : 18.09.2019
3. Bulunduğu Yer : Kezban Soydoğan
4. Bulunduğu Adres : Sarıkaya Mahallesi, Karaman
5. Kullanım Yeri : Duvarda asılı halde sergilenmektedir.
6. Onarım Durumu : Onarım görmemiştir, sonradan içine astar dikilmiştir.
7. Ayrıntılı Tanım : -
 - a. Tür : Çanta (Torba)
 - b. Boyutları : 23X37 cm
 - c. Kullanılan Teknikler : Cicim Tekniği
 - d. Kullanılan Malzeme : Kıl-Yün
 - e. Kullanılan Motifler : Bereket, Göz (çapraz).
 - f. Kullanılan Renkler : Sarı, Yeşil, Kahverengi, Mavi ve Pembe.
 - g. Kompozisyon : Anahtarlı pıtırak modeli olarak bilinir. Dokumanın ortasında kompozisyona hakim olan bereket motifi bulunur. Motifi sınırlandıran şeritlerin içinde göz motifi bulunur. Torbanın ağız kısmında yatay bölme içinde farklı renklerde sıralanmış göz motifi bulunur. Dokumanın arka kısmı motifsiz yatay şeritlere ayrılarak farklı renklerde oluşturulmuştur.

Çalışmaya alınan toplam 10 adet dokuma torba (çanta) bulunmaktadır. Bu dokumalar bilgi fişleri ile dokumanın bulunduğu adres bilgileri, kime ait olduğu, dokumanın konumu, dokumanın durumu, ayrıntılı teknik bilgileri verilerek kompozisyon özelliği açıklanmıştır.

4- ARAŞTIRMA BULGULARI

Bölgede tespit edilen günlük kullanmak için yapılan dokumalar, diğer bölgelere nazaran sade bir kompozisyona sahiptir. Günümüzde torba dokumalar dekor amaçlı dokunmakta olup, geçmişte azık koymak, küçük ihtiyaç malzemeleri taşımak, pazar eşyası ve tuz koymak için dokunduğu tespit edilmiştir. Bu makaleye alınan dokumalar kilim, cicim ve zili tekniği ile dokunmuştur. İnceleme kapsamına alınan 10 örneğin dokuma malzemeleri incelendiğinde kıl, yün ve pamuk malzeme kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelemeye alınan dokumalarda kullanılan motiflerin tamamı geleneksel motiflerdir.

Teknik olarak ise kilim, cicim ve zili teknikleri kullanılmaktadır. Torbaların genellikle ön kısımlarının motifler ile bezenmiş, arka tarafları ise motifsiz dokunduğu görülmektedir. Araştırma kapsamına alınan 10 dokumanın içerisinde sadece 2 adet dokumanın arka kısmı motifler ile bezenmiştir (Fotoğraf 18-24). Bu torbaların motifli yüzünde, Kaz İzi, Su Yolu, Damla, Kelebek, Göz, Eşkenarlı, Yıldız, Muska, Çengel, Koç Boynuzu, Pıtrak, Çapraz, Elibelinde, Ok, Z Motif ve Tarak motifleri aynen veya küçük form değişiklikleri yapılarak dokumalarda kullanılmışlardır²¹. Dokuma ebatları en'de 24-42 cm arasında, boy'da ise 31-58 cm. arasında değişmektedirler. Dokumalarda Yörük kadınlarının kendi doğal yollar ile boyadıkları renkli ipleri kullandıkları görülmektedir. Torba dokumalarda yoğunluk olarak beyaz, yeşil, siyah, bordo, kahverengi, kırmızı ve turuncu renkler kullanılmıştır. İncelenen dokuma kompozisyonlarında kedi izi, damla, göz ve çengel en çok kullandıkları motifler olarak görülmektedir. Son dönemlerde yapılmış olan örneği incelediğimizde net olarak görmekteyiz ki bugün yerleşik hayat süren Sarıkeçili Yörüklerine ait dokumaların ebatları değişerek boyları kısalmış ve enleri genişlemiştir (Fotoğraf 26).

5. SONUÇ

Karaman ilinin merkezinde yaşayan Sarıkeçili Yörükleri bahar mevsiminde hava durumuna göre yaylalara çıkarak yaşamlarını çadır hayatında sürdürmektedirler. Sürekli yer değiştirme halinde olan Yörükler, eşyalarını sarmak, muhafaza etmek ve kolay taşıyabilmek için dokuma yapmış ve bunları günlük hayatlarında kullanmışlardır. Dokuma esnasında yünün kırılarak iplik haline getirilmesi, üretim ve bitim aşamaları aile üyeleri tarafından bizzat yapılmaktadır. Gelip geçtikleri yörelerde bulunan dokumaların desen ve kompozisyonlarından da esinlenerek çeşitli dokumalar yapmaktadırlar. Karaman Bölgesi de göç geçiş güzergahı üzerinde olduğu için Sarıkeçili Yörüklerinde tespit edilen dokumalarda merkeze ait karakteristik bir kompozisyon özelliğine rastlanılmamış olup, Anadolu'da yapılan dokuma tarzlarına benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Yörüklere ait dokumaları incelediğimizde hem günlük ihtiyaçlarını karşılamak için dokudukları ürünleri, hem de dokumaya aktardıkları duygu ve düşüncelerini, estetik bakışlarını yaptıkları bezemelerden anlayabilmekteyiz.

Unutulmaya yüz tutan Yörüklerin günlük hayatında kullandığı azık, tuz ya da el işi torbaları adı ile dokunan çantaların günümüzde kullanım alanının daraldığı ve kullanım amacının da dışına çıkıldığı görülmektedir. Günümüzde merkezi yerleşim yerlerinde kızlar ve kadınlar tarafından dokuma torbalar çanta adı ile isimlendirilerek kullanılmaktadırlar. Günümüzde genç kızların kullandığı bu torbaların dokuma ipleri genelde fabrikasyon, boyutları daha dar, üzerlerindeki motifler ise genellikle geleneksel olmayan motiflerdir. Yörükler motiflere yanlış ismini vermektedirler.

Yörüklerin hayatında dokuma önemli bir yere sahiptir. Gerek günlük yaşantılarında gerekse göç esnaslarında dokuma ürünlere büyük birer anlam yüklemektedirler. Çünkü onlar için her dokuma parçasının farklı bir yeri, görevi ve önemi bulunmaktadır. Bazen bir gardıroba dönüşebilen çuvallar bazen un, tuz, bulgur saklamak için dokumadan kiler dolabına bazen de genç bir kızın çeyizini saklamak için çeyiz sandığına dönüşebilmektedir.

21 Kaynak kişi Meryem Gök'den alınan bilgilere göre (08.03.2020).

Dokumaya verilen önemin günümüzde tamamen kaybolmaya başladığı ve artık önemini yitirdiği tespit edilmiştir. Günümüz yaşam şartları ve modern tarza ayak uydurma isteği bu geleneklerin ortadan kaldırılmasına neden olmuştur. Ancak ulaşılan dokumalar Yörük topluluklarının kendine has kimliklerini bizlere aktarmaktadırlar. Karaman bölgesindeki torbalar bölgede bulunan diğer dokumalar ile benzerlik göstermektedirler. Genellikle insanların elinde olan malzemeleri kullanarak dokuma yaptıkları tespit edilmiştir. Günümüzde toplumların hayatları değiştiği gibi bu durum, Yörük yaşamında da değişimlere neden olmuştur. Yaşamın her aşamasını dokumalarda gösteren motifler, anlam olarak bakıldığında, önceden yaşanmış hayatın kayıtlı belgeleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Geçmişte ihtiyaç olan dokuma torbaların, günümüzde daha çok giyim ve kuşama uygun olarak kullanılan malzeme olduğu tespit edilmiştir. Bu tür torbaların yerini farklı kullanım malzemeleri almıştır. Son yıllarda göç geleneğinin sonlanması dokumaları olumsuz etkilemiş olup, işlevsel olan dokumaların özelliğini kaybettiği görülmektedir. Bu geleneksel kültürel değerlerin araştırılması, belgelenmesi, yaşatılması ve aktarılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akan, Meral. "Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği". *Kalemşi*. 7 (2016): 39-53.
- Atlıhan, Şerife "Batı Anadolu'da Yaşayan Yörüklerde Heybe ve Torba Dokumalar". *Erdem Halı Özel Sayısı I*. Ankara: Sayı: 28 Atatürk Kültür Merkezi Yayını.37 (1999)
- Aydın, Öznur . "Gazipaşa (Zili-Cicim-Sumak) Heybe Torba ve Çuval Dokumaları". *Arış*. 6 (2011): 20-27.
- Bali, Aslı. "Erdemli Yörük Kadınlarında El Dokumacılığı ve Bu Geleneğin Turizme Kazandırılması". *Motif Akademi Halkbilimi*. 24 (2018): 59-72.
- Çağlar, Nafi. *Kızık Boyu Türkiye Kızıkları*. 2. cilt İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2017: 321-326.
- Dulkadir, Hilmi. İçel'de Son Yörükler *Sarıkeçililer*. İçel Valiliği Yayınları-3, 1997.
- Eröz, Mehmet. *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991.
- Genç, Mustafa. "Mut'un Hacıahmetli Köyü'nde Düz Dokuma Yaygı Örnekleri Yörük Dokumaları". *Aylık Dekorasyon ve Sanat*. 80. (1999):146-151.
- Karaman Belediyesi. *Karaman Tarihi*. İstanbul: Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.
- Koyuncu, Okça Ayşegül ve Genç, Mustafa. "Yörük Göçlerinde Deve". *Akademik Sosyal Bilimler*. 58. (2017): 225-236.
- Ögel, Bahattin. *Türk Kültür Tarihine Giriş I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.
- Önal, Naci. Dursun, Aysun. "Muğla'da Konargöçer Yaşam ve Yaylacılık Geleneğinin İzleri", Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu. Muğla, 2012.
- Yüncü, Ahmet. *Kayı Boyundan Sarıkeçili Yörükleri*. Isparta: 103, 1998.

Kaynak Kişiler:

- Ali Atar (46). Çoban, Karadağ Bölgesi, Karaman 03.09.2019.
- İbrahim Koç (44) Çiftçi, Kazımkarabekir, Karaman 10.08.2019
- Kezban Bacak (59). Ev Hanımı, Çamlık, Karaman 16.08.2019.
- Kezban Soydoğan (60). Ev Hanımı, Sarıkaya Mahallesi, Karaman 18.09.2019.
- Meryem Gök (68). Ev Hanımı, Sarı Evler, Karaman. 08.03.2020.
- Meryem Kola (54). Memur, Yunuskent Mahallesi, Karaman 14.09.2019.
- Müslüme Yağal (57). Ev Hanımı, Esentepe Mahallesi, Karaman 08.08.2019.
- Şerife Uysal (66). . Ev Hanımı, Kiseçik Mahallesi, Karaman 03.07.2019.